

УДК 821.133.1(663)-1.09

ГІБРИДНА МЕНТАЛЬНІСТЬ – ПЕРЕДУМОВА ДЕФОРМАЦІЇ ТРАДИЦІЙНОЇ ПОЕТИКИ (досвід Леопольда Сенгора)

Ірина САТИГО

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури,
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, 58012, Україна,
e-mail: haidzin@yahoo.com*

Окреслено культурну гібридність поезики видатного сенегальського франкомовного літератора ХХ століття Леопольда Сенгора. Увагу зосереджено на деформації західноафриканської версифікаційної традиції під впливом класичного французького віршування, що зумовлено специфічною ментальністю автора та його особливою роллю у формуванні нової африканської поезії.

Ключові слова: Леопольд Сенгор, культурна гібридність, гріоти, іншомовність, Негритюд, Франкофонія, версифікаційна традиція, версе.

Творчість видатного сенегальського франкомовного поета, мислителя та політичного діяча Леопольда Седара Сенгора (1906–2001) яскраво презентує ключову концепцію так званої *культурної гібридизації*. Це явище характеризується взаємопроникненням культурних надбань різних цивілізацій, що, на думку Л. Сенгора, не тільки має збагатити традиційні культури новими елементами, але й призвести зрештою до симбіозу світових культур – Всесвітньої Цивілізації. Поет неодноразово акцентував на тому, що «всі великі цивілізації, без винятку, являли собою біологічну та культурну гібридизацію» [6, 85], наводячи за приклад грецьку цивілізацію. Саме тому неабиякого значення Л. Сенгор надавав гібридності своєї власної африканської поезії. Яскраво вписуючись у гаспарівський концепт постійного та стійкого взаємовпливу поетичних систем [див.: 1, 30], це явище виявилось також втіленням філософської концепції Негритюду, являючи собою, за словами африканського поета, «сукупність цінностей цивілізації чорного світу. Не цінностей минулого, – як уточнював поет в одному зі своїх есе, – але автентичної культури» [7, 20].

Парадоксально, що програмно наслідуючи традиційну західноафриканську поезію, тобто творчості гріотів – мандрівних музикантів та оповідачів, – Л. Сенгор водночас прагнув до певної видозміни цієї традиції, до її нового прочитання в умовах кроскультурної комунікації. Будучи франкомовним письменником, він активно пропагував контакти негритянського (у Л. Сенгорівському тлумаченні: західноафриканського. – І. С.) та французького мистецтва, наголошуючи на їхній конверсійності: «На відміну від африканського мистецтва, що являє собою *константу*, європейське є *змінною*, принаймні з Ренесансу, що вивільнив дух форм» [7, 20]. Відтак, підтримуючи та захищаючи

іншомовність, Л. Сенгор надавав першорядного значення африканській франкомовній літературі, яку він вважав вагомим внеском у світову літературу.

Зазнаючи неабиякого впливу французької мови загалом і французької поетичної традиції зокрема, сенегальський поет проголосив французьку «мовою граційності та честі» [8, 171]. Мелодійність та милозвучність французької приваблювала поета саме під кутом зору характерного для африканської традиції слухового сприйняття: «Послухайте Корнеля, Лотреамона, Рембо, Пегі та Клоделя. Послухайте великого Гюго. Французька мова – це великі органи, налаштовані на всі тембри, на всі ефекти, на найніжніші відтінки блискавиць. Вона, поступово чи водночас, є флейтою, гобоєм, трубою, тамтамом і навіть гарматою» [8, 172]. Співець Негритюду, Л. Сенгор відчув ці відтінки нерідної йому мови, й вона надихнула поета на написання неперевершених за своєю красою творів услід за французькими класиками, зробивши його поезію новим словом у сучасній французькій поетичній традиції. Навіть у страшних муках табору для військовополонених, де він провів довгі два роки під час Другої світової війни (1940–1942), гіркота та відчай переборювалися написанням франкомовних поезій:

«Ось я стою перед тобою Мамо, солдат з голими руками
Я вдягнений в іншомовні слова, в яких твої очі бачать лише збір палиць і
лахміття.
Якби я міг поговорити з тобою Мамо! Але ти почула би лише миле дзюрчання
і ти не почула би
Як коли ви, добрі серерські жінки, розпрямляли зморшки богу на хмарних отарах
Вистрілюючи з рушниць понад деренчанням *французьких слів*» [8, 85] (тут і
далі у нашому перекладі збережено авторську пунктуацію. – І. С.).

Він не відмовився від французької, навіть будучи президентом рідного Сенегалу (1960–1980). Так, вже 1953 році в поемі «Послання Принцесі» він написав:

«Я захоплювався цією нестійкою мовою із ковзаннями на крилі
Мовою що співає у трьох тонах, так сплетена із гомеотелевтів та алітерацій,
м'яких імплзивів перерваних гортанними приступами як човником Мічна і
жалюгідна, кажу я скупа, де слова без цементу зв'язані своєю вагою» [8, 146].

Знаменно, що 1966 року на Квебекській конференції (була присвячена міжнародній організації Франкофонії як культурному явищу) Л. Сенгор проголосив: «Як пояснити красу прози та, зокрема, французької поезії, коли ж ми виявили в мові, незважаючи на її багатство, тільки точність та абстракцію, ясність та чіткість? Звісно, її краса – в її інтелектуальних; а ще більше – в її чутливих, навіть чуттєвих якостях. Я пригадую, як я відкрив для себе французьку мову у віці семи років, вона була для мене музикою і шармом. Краса французької мови, її поезії не походить від образної сили слів, позбавлених конкретики своїх коренів; вона походить від музики слів та фраз, віршів та версе: від їхніх ритму та мелодії» [7, 84]. В цьому разі, поет виокремив той принцип, який стає ключовим для розуміння поетичної техніки його версе.

Надаючи провідного значення саме мелодійному звучанню мови, Л. Сенгор, як поет, наважується на сміливий експеримент: надає французьких рис західноафриканському віршуванню. Насамперед це проявляється на синтаксичному рівні. Зокрема характерні для африканської поетичної традиції типи безсполучникового та сурядного зв'язку він урізноманітнює підрядним, збагачуючи цим декламаційно-музичне виконання поеми. Приміром, у поемі «Відсутня» зі збірки «Ефіопіки» читаємо:

«Але ви о дівчата, оспівайте перемогу Лева у вологому сонці Червня
Кажу вам оспівайте діамант що народжується з попелу Смерті
Оспівайте Присутню що живить Поета чорним молоком любові.
Ви прекрасні дівчата, і ваше горло із золота молодого листа голосом Поета.
Слова злітають і мнутья подихом Східного Вітру, як пам'ятники людям під свистом бомб
Але поема важка від молока і серце Поета запалює вогнище без пороху» [8, 119].

Багатий синтаксис французької мови, Л. Сенгор позначив як «логічний» [7, 82], надав його поезії нових можливостей: рефлексивності, характерної для версе. Ця віршова форма, яку ми знаходимо зокрема у французькій поезії, еволюціонувала, як уважають, від біблійного вірша; сучасні науковці кваліфікують її як проміжну між поезією та прозою [див.: 2, 50–51]. Водночас поет надає класичному французькому синтаксису суто африканських нот, у більшості ігноруючи пунктуацію, або застосовуючи так звану «експресивну пунктуацію», що ланцюгово зчіплює образи між собою, а також, специфічно для африканського віршування, підкреслює ритм поем, створюючи речитативну, декламаційну монотонність:

«Я обрав строфу рік, вітрів й лісів
Співзвуччя рівнин і рік, обрав ритм крові мого роздертого тіла
Обрав бриніння балафонів й узгодженість струнних і духових що здається хибною, обрав Свінг свінг так свінг!
І далека сурма закоркована, мов туманна скорбота з неї витікає вночі
Мов заклик до Суду, гучна сурма на засніжених кістках Європи» [8, 32].

Гібридність поезики Л. Сенгора проявляє себе й на рівні залучених у його творах систем віршування: в адаптації традиційного акцентного західноафриканського вірша [див.: 4, 132] до французької силабіки. Попри видиму органічність цього явища (адже пишучи французькою мовою, Л. Сенгор, свідомо чи мимоволі, перейняв її традиції віршування), це запозичення не варто вважати випадковим, оскільки, як зізнавався сам поет у листі до Р. Тійо, вже зі своєї третьої поетичної збірки «Ефіопіки» (1956 року) він почав рахувати склади, надаючи перевагу їх парній кількості, але іноді вживаючи й непарну для досягнення певного ефекту [3, 7]. У листі до С. В. Ба Л. Сенгор зокрема вказував: «У своїх перших збірках поем “Сутінкові пісні” та “Чорні жертви” я дав

волю натхненню, пишучи версе згідно з чимось на зразок натхнення або природного імпульсу. Починаючи з “Ефіопік”, я почав організовувати те, що було природним. Я намагався базувати свою поезію на французькій просодії, зважаючи на її природні принципи, тобто на дух французької мови» [3, 7].

Отже, постає очевидним зі свідчень самого поета, що «Ефіопіки» варто вважати новим етапом у його поезії: активного наслідування французької традиції віршування. Однак нігерійський дослідник А. Іреле акцентував на сенгорівській тенденції до бінарної силабіки, розпочатій ще у другій збірці поета «Чорні жертви» (1948 року). Розглянемо зразок, взятий з поеми «На заклик сабейської крові», який цей науковець навів за приклад чистого олександрійського вірша:

«Et mon père étendu sur des nattes paisibles, mais grand mais fort mais beau»¹ [8, 61].

Дослідник наголосив, що у наведеному прикладі Л. Сенгор сполучив класичну форму з половинним олександрійським віршем із трьома акцентованими наголосами, у такий спосіб підсилюючи її [4, 29]. Цікаво, що цей випадок демонструє не лише вдале застосування французької поетичної традиції, але й поєднання бінарного принципу ритмічних пропорцій, характерного для неї, із тернарним, властивим для африканської музично-поетичної традиції [див. про це: 9]. Надалі Л. Сенгор активно поєднуватиме обидві традиції. Проілюструємо це уривком з поеми «Конго» зі збірки «Ефіопіки»:

«Oho ! Congo oho ! (2+2+2) Pour rythmer ton nom grand (6) sur les eaux (3) sur les fleuves (4) sur toute mémoire (5)
Que j'émeuve la voix des kôras Koyaté ! (6+6) L'encre du scribe (4) est sans mémoire² (4) [8, 105].

Осібно Л. Сенгор виділив тут саме тернарний африканський ритм (Oho ! Congo oho !) та правильний французький дванадцятискладник: початкові окличні речення надають поемі відповідного ритму.

Наведені приклади не є поодинокими. У поетичній творчості Л. Сенгора простежується чітка загальна тенденція до гібридності та гібридизації. Звільняючи свій вірш від заданих форм та деформуючи певним способом африканську поетичну традицію, Л. Сенгор прямує до створення власної форми, що прагне зберегти характерні риси африканського вірша, водночас поєднавши їх із мелодикою французької поезії. Чи не одному з перших для створення нового африканського поетичного письма йому вдалося поєднати найкраще з обох традицій віршування, цим сприяючи зародженню нової африканської літературної ментальності, заснованої на глибокому синтезі різних світових культур.

¹ Переклад: І мій батько розлігся на мирних циновках, але великий але сильний але гарний.

² Переклад: Охо! Конго охо! Щоб скандувати твоє велике ім'я на водах на річках по всій пам'яті Нехай я схвилюю голос корами Кояте! Писарське чорнило не має пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гаспаров М. Л.* Очерк истории европейского стиха / М. Л. Гаспаров. – М. : Наука, 1989. – 304 с.
2. *Овчаренко О. А.* Русский свободный стих / О. А. Овчаренко. – М. : Современник, 1984. – 206 с.
3. Céry L. Le flamboyant et l'exilé : l'horizon persien de Léopold Sédar Senghor [Electronic resource] / Loïc Céry // Communication prononcée au colloque international «Postérités de Saint-John Perse», Université de Nice-Sophia Antipolis, 4–6 mai 2000 (actes édités en 2002 : Textes réunis et présentés par Eveline Caduc, Nice, Publications de la Faculté des Lettres Arts et Sciences Humaines de Nice, ILF-CNRS – «Bases, Corpus et Langage», Association des Amis de la Fondation Saint-John Perse, 2002). – [Cité 2012, 11 Septembre.] – Access mode : <http://www.sjperse.org/senghor.pdf>
4. *Irele A.* Selected poems of Leopold Sedar Senghor / Abiola Irele. – Cambridge : University Press, 1977. – 144 p.
5. *Senghor L. S.* Ce que je crois / Léopold Sédar Senghor. – Paris : Grasset, 1988. – 236 p.
6. *Senghor L. S.* La poésie de l'action : conversations avec Mohamed Aziza / Léopold Sédar Senghor. – Paris : Stock, 1980. – 362 p.
7. *Senghor L. S.* Liberté 3 : Négritude et Civilisation de l'Universel / Léopold Sédar Senghor. – Paris : Seuil, 1977. – 576 p.
8. *Senghor L. S.* Oeuvre poétique / Léopold Sédar Senghor. – Paris : Editions du Seuil, 2006. – 444 p.
9. *Sylvain D.* Création d'un nouveau vocabulaire musical rythmique et sonore [Electronic resource] / D. Sylvain – [Cité 2012, 11 Septembre.] – Access mode : http://sworldmusic.free.fr/pageprincipale.php?mainpage=jazz/jazz_part2_1.php

Стаття надійшла до друку 13.09.2012

Прийнята до друку 30.01.2013

**HYBRID MENTALITY AS PRECONDITION
OF DEFORMATION OF TRADITIONAL POETICS
(Leopold Senghor's Experience)**

Iryna SATYHO

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Department of World Literature and Theory of Literature,
2, Kotsubinsky Str., Chernivtsi, 58012, Ukraine,
e-mail: haidzin@yahoo.com*

The article deals with cultural hybridity of poetics of the outstanding Senegalese French-speaking writer of XX century Leopold Senghor. The attention is given to deformation of the West-African versification tradition under the influence of the classic French versification, conditioned by the specific author's mentality and his special role in the formation of the new African poetry.

Key words: Leopold Senghor, cultural hybridity, griots, foreign language, Négritude, Francophony, versification tradition, verset.

**ГИБРИДНАЯ МЕНТАЛЬНОСТЬ – ПРЕДПОСЫЛКА
ДЕФОРМАЦИИ ТРАДИЦИОННОЙ ПОЭТИКИ
(опыт Леопольда Сенгора)**

Ирина САТЫГО

*Черновецкий национальный университет имени Юрия Федьковича,
кафедра зарубежной литературы и теории литературы,
ул. Коцюбинского, 2, Черновцы, 58012, Украина,
e-mail: haidzin@yahoo.com*

В данной статье речь идет о культурной гибридности поэтики выдающегося сенегальского франкоязычного литератора XX века Леопольда Сенгора. Исследовано деформацию западноафриканской версификационной традиции под влиянием классического французского стихосложения, что обусловлено специфической ментальностью автора, а также его особой ролью в формировании новой африканской поэзии.

Ключевые слова: Леопольд Сенгор, культурная гибридность, гриоты, иноязычие, Негритюд, Франкофония, версификационная традиция, версе.